

Правото на авторство върху промишлен дизайн

The Right of Authorship in Industrial Design

Калина Димова¹

SUMMARY

The article examines the institute of authorship of an industrial design, which many often confuse with the copyright protected by the Copyright and Neighbouring Rights Act (CNRA). The law recognises right of authorship in favour of natural person who creates the registered industrial design. This right remains perpetual and non-transferable and enjoys the protection of the Industrial Design Act (IDA), irrespective of the protection it may receive under other laws.

This article clarifies the concept of design right by examining its legal characteristics. It focuses on determining who may hold the subjective right of authorship. The discussion distinguishes between the right of authorship and other similar legal institutions. It differentiates it from the right of application, the copyright protected under CNRA, and the subjective right which arises in favour of the right holder after registration of the applied design occurs. The analysis further considers the protection that the IDA grants to the right of authorship in industrial design.

KEY WORDS

Industrial Design, Intellectual Property Right, Authorship, Copyright, Author

¹ Калина Димова, докторант, катедра „Гражданскоправни науки“, ЮФ на УНСС, e-mail: kalinamdimitova@abv.bg, България (Kalina Dimova, Doctoral Candidate in Inventory, Copyright and Patent Law at the Department of Private Law, Faculty of Law of the University of National and World Economy, e-mail: kalinamdimitova@abv.bg, Bulgaria).

I. Увод

Защитата на промишления дизайн придобива все по-голяма актуалност, предвид предстоящата реформа на европейското законодателство в областта. Комплексната му правна природа налага преразглеждане на въпроси, свързани с неговата правна закрила, които не са достатъчно изследвани в теорията и пораждат затруднения в практиката. Дизайнът може да получи правна закрила от различни дялове на правото на интелектуалната собственост, предвид неговите специфични особености. Той може да бъде най-общо определен като създаденото от човек външно оформление или видимия външен вид на определен материален предмет. Предоставените от законодателя възможности за закрила пораждат редица въпроси и неясноти. Твърде често в теорията и практиката се преплитат границите между дизайна като обект на авторско право, формата на стоката или на нейната опаковка, регистрирана като търговска марка.

Това се дължи, от една страна, на възможността външният вид на даден материален предмет да получи закрила едновременно по трите режима – авторското право, правото на търговска марка и правото на промишлен дизайн. От друга страна, често законодателят използва едни и същи или сходни понятия за различни обекти на интелектуалната собственост, като влага в тях различно съдържание с оглед спецификите на различните видове закрила. Това се наблюдава и при използването на понятието за авторство на промишлен дизайн в разпоредбата на чл. 4 от Закона за промишления дизайн (ЗПрД)².

Статията представлява опит за изясняване на правната същност на авторството по чл. 4 от ЗПрД като самостоятелно субективно право и за разграничаването му от правото на авторство по Закона за авторското право и сродните му права (ЗАПСР)³.

² Закон за промишления дизайн, в сила от 15.12.1999 г. Обн., ДВ, бр. 81 от 14.09.1999 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 92 от 27.10.2020 г.

³ Закон за авторското право и сродните му права, в сила от 01.08.1993 г., посл. изм., ДВ, бр. 70 от 20.08.2024 г.

II. Понятие за авторство по ЗПрД.

Правна характеристика

Законът за промишления дизайн урежда авторството върху промишлен дизайн в чл. 4, ал. 1. Съгласно цитираната разпоредба лицето, създало дизайна, има безсрочно и непрехвърляемо право на авторство, защитено от този Закон, независимо от възможна закрила на правата му и по други закони. Видно от тази разпоредба, правото на авторство е уредено като субективно право, което има конкретен предмет – промишления дизайн. Той като обект на индустриалната собственост притежава специфични белези, закрепени във възприетата в чл. 3, ал. 1 от ЗПрД дефиниция. Промишленият дизайн се отнася до видимия външен вид на продукт или на част от него, определен от особеностите на формата, линиите, рисунъка, орнаментите, цветовото съчетание или комбинация от тях. Той трябва да бъде нов и оригинален, както и да е предмет на първа по ред заявка за регистрация в Патентното ведомство на Република България.

Носител на субективното право по чл. 4, ал. 1 ЗПрД не може да бъде всяко лице, а само физическото лице, което е създало промишления дизайн. Създаването на дизайнерско решение за продукт, колкото и стандартно да изглежда за неинформирания потребител, винаги е плод на съзидателна, интелектуална дейност. Тя е присъща единствено за човешките същества, поради което юридическо лице не може да бъде автор на промишлен дизайн.

Правото на авторство по чл. 4, ал. 1 ЗПрД има притезателен характер, доколкото упражняването му изисква определено поведение от задължените субекти. Същевременно, то е и абсолютно – на него корелативно съответства задължение на неограничен брой лица да се въздържат от поведение, което би го нарушило. Правото е лично, защото според легалната дефиниция е непрехвърлимо и ненаследимо. То има неимуществен характер, тъй като чрез упражняването му не може да се извлече директна икономическа природа. Изрично е уредено като безсрочно право и не може да се прекрати с изтичането на определен законово предвиден срок.

Следва да се отбележи, че това право съдържа две обособени правомощия – да бъде признато и създателят му да се вписан като такъв в ре-

гистъра на промишлените дизайни при Патентното ведомство. Така то се характеризира като сложно право. Правомощието да се иска признаването на авторство отразява юридическия факт на създаването на промишлен дизайн, отговарящ на изискванията за регистрация. Тъй като вписването отразява проявили се обстоятелства от обективната действителност, би било недопустимо лице, различно от създателя, да бъде вписано като автор. Законът предвижда, че, когато в Държавния регистър на промишлените дизайни като автор бъде вписано лице, различно от неговия създател, той може да защити своите права. Правомощието за вписване произтича от факта на създаването на промишлен дизайн и целта е именно авторът да бъде съответно оповестен. Това логично произтича от абсолютния характер на правото по чл. 4, ал. 1 ЗПрД и задължението за въздържане от действия, които биха го накърнили.

Правото на авторство по чл. 4, ал. 1 ЗПрД възниква от юридическия факт на създаването на видим външен вид на продукт или част от продукт. Последният е независещ от волята на автора. Без значение е дали към момента на създаването на външния вид неговия автор има намерение да търси закрила чрез регистрацията му. Създаването на нов и оригинален промишлен дизайн не изисква волеизявление на автора или на длъжностно лице, за да се приеме за настъпил фактът на авторството. То попада в категорията на юридическите постъпки и затова за неговото възникване не е нужно ничие волеизявление. Оттук няма и значение дали физическо лице, автор, правоспособен или не (малолетен, запретен), в какво състояние е създал видимия външен вид, трезво или нетрезво и т.н.

Всъщност възникването на правото на авторство върху промишлен дизайн е възможно едва след регистрирането му в Патентното ведомство, защото правото върху самия обект на интелектуална собственост възниква едва след това. Следователно, ако при експертизата се установи, че заявеният за регистрация външен вид не отговаря на дефиницията за дизайн в чл. 3, ал. 1 ЗПрД или не е приложен към продукт съгласно дефиницията в ал. 2 на същия член, в полза на създателя не възниква право на авторство. То възниква единствено във връзка с регистриран промишлен дизайн и се обуславя от действието на тази регистрация.

Предвид изложеното по-горе може да се направи обобщението, че правото на авторство се изразява в призната и гарантирана от Закона

възможност на лицето да иска признаването на неговото авторство и вписването му като автор в регистъра на промишлените дизайни на Патентното ведомство.

III. Разграничение от сходни правни институти

1. Право на заявяване по чл. 16, ал. 1 ЗПрД

Правото на авторство върху промишлен дизайн следва да се разграничава от правото на заявяване на промишлен дизайн, предвидено в чл. 16, ал. 1 ЗПрД. Макар между двете да има определена взаимовръзка, те са отделни субективни права.

Правото на заявяване на дизайн има имуществен характер, доколкото при упражняването му в патримониума на заявителя може да възникне право върху обект на индустриалната собственост – промишленият дизайн. Последното, макар и право върху нематериално благо, е в състояние да донесе имуществена изгода на титуляря си чрез неговото упражняване. Правото на заявяване, за разлика от правото на авторство, е наследимо и прехвърлимо. Член 16, ал. 1 от ЗПрД сочи, че освен на автора, правото на заявяване принадлежи и на неговите правоприемници. По своето естество правото на авторство по ЗПрД е сходно с правото на изобретателя, предвидено в чл. 2 и 2а на Закона за патентите и регистрацията на полезните модели (ЗППМ)⁴. Съгласно разпоредбите му право да подадат заявка имат изобретателят или неговият правоприемник. Според Мария Павлова под „правоприемници“ законодателят има предвид както наследниците, така и частните правоприемници на автора. Тя възприема, че правото на заявяване може да бъде предмет на прехвърлителна сделка, като приобретателят по нея е легитимиран да подаде заявка и да се ползва от правата върху регистрирания вече обект⁵. Това мнение следва да бъде възприето и приложено и по отношение на правото на заявяване по ЗПрД, съ-

⁴ Закон за патентите и регистрацията на полезните модели, обн., ДВ, бр. 27 от 2.04.1993 г., посл. изм., ДВ, бр. 102 от 8.12.2023 г., вж. специално чл. 2, ал. 2 (Изм. – ДВ, бр. 66 от 2002 г.), чл. 2а (Нов, ДВ, бр. 66 от 2002 г., изм., ДВ, бр. 64 от 2006 г., в сила от 09.11.2006 г.).

⁵ М. Павлова. *Патентно право на Република България*. София, Софи-Р, 2000 г., с. 147 – 148.

ответно икономическата изгода от заявяването на промишления дизайн може да се придобие и от трето лице, след прехвърлянето на правото към него. Всъщност законодателят ясно разграничава фигурите на заявителя на промишления дизайн и на неговия автор, като защитава интереса на автора да бъде посочен като такъв.

2. Авторско право по ЗАПСП

Правото на авторство по ЗПрД разкрива сходства с правото на авторство по ЗАПСП, но двете представляват различни и самостоятелни субективни права. За промишления дизайн изрично се допуска кумулиране на способите му за закрила както чрез вписването му като такъв в регистрите на Патентното ведомство, така и като друг обект на интелектуална собственост. Член 3, ал. 1, т. 5 от ЗАПСП изрично го посочва като обект на авторско право, което в практиката често води до погрешно разбиране, че дизайнът винаги е обект на такова право⁶. Изясняването на този проблем и необходимостта от правилно разграничение между правото на авторство по ЗПрД и правото върху дизайна като предмет на авторско право изискват анализ на признаците на обектите на този вид права.

2.1. Субективното авторско право

По смисъла на ЗАПСП то най-общо може да бъде определено като призната и гарантирана от закона възможност неговият носител да използва в определени предели създадено произведение на литературата, изкуството и науката⁷. Следователно то възниква единствено по отношение на обекти, ясно определени от Закона. Налице са три основни изисквания за предоставяне на закрила за творческите резултати и за определянето им като обекти на авторско право – да бъдат произведение на литературата, изкуството или науката, да бъдат резултат от творческа дейност и да са изразени в обективна форма.

Законът не предоставя дефиниция на понятието „произведение“ и то може да бъде определено като продукт на творческа дейност, творение

⁶ Вж. Решение № РС-15 от 01.02.2022 г. на председателя на Патентното ведомство, Решение № РС-24 от 21.02.2022 г. на председателя на Патентното ведомство.

⁷ Г. Саракинов. *Авторско право и сродните му права в Република България*. София, Сиби, 2013 г., с. 15.

в областта на литературата, изкуството или науката. Тези области не трябва непременно да бъдат възприемани като три отделни възможни категории и всъщност са силно преплетени помежду си. Произведението често попада в няколко от тях – книга с илюстрации например. Затова няма значение дали предметът, върху който е обективизирано производението, има или няма утилитарен характер.

На следващо място произведенията следва да бъдат резултат от творческа дейност. Според ЗАПСП тя е абсолютна предпоставка за предоставянето на закрила по отношение на произведенията като обект на авторското право. Никъде законът не дава отговор на въпроса коя дейност може да бъде определена като творческа. При всички случаи творческата дейност представлява вид интелектуална, мисловна дейност. Като интелектуална дейност може да бъде определено и преписването на един текст, но няма да бъде резултат от творческа дейност произведение, което просто е изкопирано от друго, съществуващо вече такова. Творческа дейност е налице когато авторът е положил интелектуално усилие или е проявил самостоятелна мисъл⁸. Това усилие не следва да бъде възприето като изискване за наличие на принос на автора за развитието на областта, в която е създадено производението. Законът не залага критерии по отношение на качеството на резултата от положеното усилие, като не дава оценка за „добро“ и „лошо“ произведение, „полезно“ или „вредно“ такова. Тези характеристики остават ирелевантни за предоставянето на закрила, а и залагането на подобни критерии, които в същото време да бъдат обективни и да насърчават иновативността и създаването на творчески резултати, е невъзможно. В обобщение може да се каже, че творческата дейност е свързана по-скоро със съзидателна дейност, насочена към създаване на произведение, което се откроява от съществуващите вече такива, а самата творческа дейност е белег за интелектуална такава, а не за процес на механично възпроизвеждане. Дали е била налице творческа дейност при създаването на производението трябва да бъде тълкувано с оглед крайния резултат, без да е нужно да изследва как са протекли мисловните процеси на автора, докато обективизира производението.

Няма законови изисквания по отношение на формата, в която трябва да бъдат обективизирани произведенията, стига същите да могат да бъ-

⁸ Саракинов (2013), с. 34.

дат възприети от трети лица. Законодателят не предвижда изискване за формата на закрепване да бъде постоянна⁹, но е нужно произведение-то да е напуснало мисловния мир на своя автор, да е възприело своята окончателна, финална форма и то по начин, който позволява други лица да възприемат творческия резултат – картината да бъде нарисувана, песента да бъде изпята.

Предвид тези законови критерии за обектите на авторско право е възможно да се направи разграничение от промишления дизайн. Той също е плод на интелектуална дейност. Тя се изисква, за да бъдат изпълнени изискванията за новост и оригиналност като може да бъде и творческа. Освен това дейността трябва да се обективира доколкото дизайнът се представя пред Патентното ведомство посредством едно или няколко графични, или фотографски изображения. Те ясно и пълно го разкриват като обект на търсена закрила по чл. 31, ал. 2, т. 3 от ЗПрД и определят нейния обхват. Всъщност обективирането предполага, че оформлението напуска вътрешното съзнание на автора.

Нито законът, нито същността на понятието не предполагат промишленият дизайн да бъде произведение на науката, изкуството и литературата. Законодателят ясно и еднозначно го определя като „видимият външен вид на продукт“. Съответно всяко външно оформление, обект на авторското право, може да получи закрила и като промишлен дизайн, но не всеки промишлен дизайн би могъл да бъде защитен и като обект на авторското право. Това заключение се подкрепя и от Решение по дело C-683/17 Cofemel – Sociedade de Vestuário, SA/G-Star Raw CV на Съда на Европейския съюз¹⁰ (СЕС). Той приема, че естетическото въздействие на промишления дизайн не представлява релевантен елемент за определянето му като „произведение“. Това въздействие е резултат от субективното усещане на лицето, което го възприема¹¹. Съдът заключава, че тази квали-

⁹ Друг е случаят в страните на общото право, където се приема, че произведението трябва да бъде „фиксирано“ в някаква материална форма, преди да получи закрила, както и че актът на създаването на едно произведение и фиксирането му са неразривно свързани. срвн. W. Cornish, D. Llewyn, T. Alpin. *Intellectual Property: Patents, Copyrights, Trademarks & Allied Rights*, 7 ed. London, Sweet and Maxwell, 2010, p. 462.

¹⁰ СЕС, (трети състав), Решение от 12.09.2019 г. по дело C683/17 Cofemel – Sociedade de Vestuário SA vs. G-Star Raw CV, ECLI: ECLI:EU:C:2019:721.

¹¹ СЕС (2019), § 53, § 54.

фикация изисква доказване, от една страна, на точно и обективно идентифициран обект, който, от друга, представлява интелектуално творение. То отразява свободата на избор на неговия автор, т.е. плод е на творческа дейност. Съдът не приема обстоятелството, че дадени оформлениа сами по себе си надхвърлят ползната си цел и произвеждат специфично естетическо въздействие. За достатъчно основание те да се квалифицират като „произведения“ по смисъла на авторското право. Това заключение не налага изключването на кумулативна закрила на промишления дизайн като обект на авторското право и като обект на индустриалната собственост. При тази кумулация обаче следва да се имат предвид целите, които преследват двата режима. Предоставянето на авторскоправна закрила на вече регистриран промишлен дизайн не може да накърнява съответните цели и ефективността във всеки от тях. Поради това такава едновременна закрила е допустима само в определени случаи.

2.2. Съдържание на двата вида права

Друга разлика между правото на авторство на промишлен дизайн и авторското право върху дизайн е тяхното съдържание. Според ЗПрД лицето, създало дизайн, има право да подаде заявка за неговата регистрация (чл. 16, ал. 1 от ЗПрД) и да бъде посочено като автор в свидетелството за регистрация и в публикацията за нея (чл. 4, ал. 3 ЗПрД). Авторското право, от друга страна, представлява своеобразен „сноп от отделни права“¹² – имуществени и неимуществени (лични), определени в чл. 15 и 18 от ЗАПСП. Едно от тях е и неимущественото правомощие на автора да иска признаване на неговото авторство върху произведението, съгласно чл. 15, ал. 1, т. 2 от ЗАПСП или т.нар. „право на авторство“. То е непрехвърлимо, неимуществено субективно право. В тази връзка то е лично и се приближава най-много по своята същност до правото на авторство по ЗПрД. Това обаче са две различни субективни права. Едното произтича от факта на авторство на произведение, обект на авторско право, защитимо по ЗАПСП, а другото – от създаването на промишления дизайн по смисъла на чл. 3 от ЗПрД, отговарящ на изискванията на чл. 11, 12 и 13 ЗПрД.

¹² Саракинов (2013), с. 95.

В обобщение може да се каже, че ЗПрД признава юридическия факт на авторството на промишления дизайн, като осигурява защитата на създателя на външния вид и запазва неговото право да бъде признат като автор. То гарантира, от една страна, признаването на създаването на видимия външен вид от автора, а, от друга, това, че заявителят има право да търси закрила на интелектуалния резултат посредством регистрацията му. Авторството обаче е отделно от авторското право по ЗАП-СП (вж. т. 2.1) и не всяко външно оформление на продукт по смисъла на чл. 3 ЗПрД следва да получи закрила като обект на авторско право.

3. Право върху регистриран промишлен дизайн

Правото на авторство по смисъла на чл. 3 е отделно от правото върху самия промишлен дизайн. То може да възникне за автора, но е напълно допустимо, а и често срещано в практиката, да възникне и за трето лице – правопреемник, наследник или работодател на автора. В тези случаи правото върху дизайна възниква за тях, като създателят му запазва единствено правото по чл. 4, ал. 3 от ЗПрД да бъде посочен в свидетелството за регистрация и в публикацията за нея. Друга разлика от правото върху регистрирания промишлен дизайн е, че всички права върху дизайн могат да бъдат прехвърляни без ограничение, докато правото на авторство по чл. 4, ал. 1 ЗПрД е непрехвърлимо. Освен това регистрацията на дизайна предоставя изключителното право на неговия притежател да го използва, да се разпорежда с него и да забрани на трети лица, без негово съгласие, да го копират или използват в търговската си дейност. Този монопол, предоставен от закона, е ограничен във времево отношение, като чл. 15 определя максимален срок на закрилата. За разлика от него правото на авторство по чл. 4 от ЗПрД е изрично определено като безсрочно.

IV. Защита на правото на авторство

В теорията нарушението на правото на създателя на обект на индустриална собственост може да бъде възприето в широк смисъл, когато се отрича наличието на обект, и в тесен смисъл – когато се отрича личният

принос на създателя му¹³. Законодателят предвижда средство за защита на автора срещу нарушение на правото му в тесен смисъл, като позволява да се предяви иск по чл. 60 от ЗПрД. Целта е да се защитят правомощията на автора и той да бъде признат като такъв. Законът освен това предвижда, че този, който претендира авторството или съавторството върху дизайн, може да предяви правата си през целия срок на действие на регистрацията. Урежда се специален установителен иск, с който се предоставя възможността да бъде установено авторството на дизайна. Може да се приеме, че установителният иск по чл. 60 от ЗПрД може да бъде както положителен, така и отрицателен. Предмет на съдебното производство е както правото на авторство на дадено лице, така и съавторството на заявен видим външен вид на продукт. Това може да включва както потвърждаването на авторството или правото на автора да бъде вписан редом с друг, така и обратното – установяването на липса на авторство, съответно на правото на вписване като съавтор.

Подаването на иска е ограничено в рамките на срока на действие на регистрацията. Няма процесуална пречка искът да бъде подаден, преди да е приключила експертизата на заявеният видим външен вид на продукт. В такъв случай съдебното производство трябва да бъде спряно до приключване на производството пред Патентното ведомство¹⁴. Това е така, защото въпросът дали заявеният външен вид съставлява промишлен дизайн по смисъла на закона е от неговата компетентност. Той е съществен за съдебното производство, доколкото правото на авторство възниква като последица от създаването на обект на индустриална собственост – промишлен дизайн, който е нов и оригинален. Ако установителният иск бъде уважен и действителният автор бъде установен с влязло в сила решение, той има право да бъде вписан в Държавния регистър на промишлените дизайни. Съответно, ако бъде установено, че лице, вписано като съавтор, не е имало принос в процеса по създаване на промишления дизайн, тази промяна също следва да бъде надлежно отразена в Държавния регистър на промишлените дизайни след представяне в Патентното ведомство на заверено копие от влязлото в сила съдебно решение.

¹³ Павлова (2000), с. 220.

¹⁴ Павлова (2000), с. 221.

V. Заключение

Правото на авторство е един от множеството институти, свързани с промишления дизайн, които имат нужда от по-задълбочено изследване. В анализа се предлага изясняване на неговата правна същност. На следващо място се разглеждат някои проблеми, съществени за националната практика (ведомствена и съдебна) в областта на интелектуалната собственост. Най-вече това е липсата на разграничение между обектите на авторското право и промишления дизайн, като обект на индустриална собственост, което води до тяхното смесване. Тези въпроси са свързани донякъде с размиването на границите между двата обекта, което може да се разреши чрез промяна на възприетите от законодателя понятия. В тази връзка например правото на авторство, регулирано от ЗПрД, *de lege ferenda*, може да се определи вместо като „право на авторство“ като „право на дизайнера“, за да бъде избегнато чисто лингвистичното съвпадение с отделното авторско право.

Въпреки това смисловото размиване на границата между отделните обекти на интелектуална собственост в практиката не може да се преодолее единствено чрез законодателна реформа на европейско или национално ниво. Решаваща роля за това има правната теория, която трябва да оформя и предоставя на практиката ясен понятиен апарат. Той трябва да подпомогне преодоляването на неясната или разнородна практика в интелектуалната собственост.

Цитирана библиография

Cornish, W., Llewyn, Alpin, D. T. *Intellectual Property: Patents, Copyrights, Trademarks & Allied Rights*, 7th ed. London, Sweet and Maxwell, 2010.

Павлова, М. *Патентно право на Република България*. София, Софи-Р, 2000 (Pavlova, M. *Patentno pravo na Republika Bulgaria*. Sofia, Sofi-R, 2000).

Саракинов, Г. *Авторско право и сродните му права в Република България*. София, Сиби, 2013 (Sarakinov, G. *Avtorsko pravo i srodnite mu prava v Republika Bulgaria*. Sofia, Sibi, 2013).